

Giriş

Ekonomik sorunlara çözüm arama yolu olan ekonomi bilimi; işsizlik, enflasyon, durgunluk, büyük buhran, iç ve dış açık gibi ekonomik olayları tanımlar, bu olayların niçin ortaya çıktığını açıklar, gelecekte hangi koşullar altında yeniden ortaya çıkabileceğini tahmin eder ve ne tür tedbirlerin alınması gerektiğine ilişkin çözümler önerir.

Makroekonomistler ekonominin bir bütün olarak nasıl işlediğini açıklamaya çalışan sosyal bilimcilerdir. Bunu yaparken münferit değil, toplulaştırılmış büyüklükler ile çalışırlar. Örneğin; yurt içi üretim, fiyatlar genel seviyesi, ekonominin tümünde istihdam edilen emek miktarı ve işsizlik araştırılır. Aynı toplulaştırma tüm piyasalar için de yapılır.

Makroekonomiyi incelemedeki amacımız; ekonomik olayları açıklamak, makroekonomik değişkenlerin aldıkları değerleri analiz ederek yorumlamaktır.

Makroekonominin Kapsamı ve Tarihçesi

Makroekonominin Kapsamı

Makroekonominin kapsam alanına giren beş merkezi sorun vardır;

- Çıktı (üretim) ve istihdam düzeyi
- Fiyat düzeyinin istikrarı
- Ekonomik büyüme
- Bütçe açıkları ve kamu borçları
- Dış açıklar

Makroekonominin Tarihçesi

Ekonomistlerin 1750'lerden itibaren ekonomide büyümeye, uluslararası ticarete ve enflasyona ilişkin çalışmalara yer vermesine rağmen, makroekonomi 20. yüzyıla kadar ayrı bir disiplin olarak algılanmamıştır. Makroekonominin gelişmesinde üç olay özellikle önemlidir:

- Birincisi, ekonomi istatistikçilerinin makroekonomik araştırmaların bilimsel temelini oluşturan verileri toplamaya ve sistematikleştirmeye başlamalarıdır.
- Modern makroekonominin ortaya çıkışında bir diğer unsur; ekonomik dalgalanmaların tekrarlanan ekonomik olgular biçiminde tespit edilmiş olmasıdır.
- Modern makroekonominin gelişmesinde üçüncü ve adeta katalizör işlevi gören olay **Büyük Buhran** olmuştur. Bugün dahi bu felaketin tekrarlanabileceği korkusu dünya ölçeğinde yaygındır.

Büyük buhran, normal piyasa güçlerinin 1930'larda dünya çapında görüldüğü türden büyük ölçekli ve kalıcı bir işsizliği engelleyeceğini öngören Klasik ekonomi anlayışını derinden sarsmıştır. Bu olay, o zamana kadar ekonomi biliminde yerleşmiş temel inançların sorgulanmasına yol açmıştır. 1883-1946 yılları arasında

yaşayan ünlü İngiliz ekonomist **J. Maynard Keynes**, Büyük Buhran'ı açıklayan ve devletin temel politikalarla ekonomik çöküntülerin üstesinden gelebileceğini iddia eden yeni bir teorik çerçeve ortaya koyarak, modern makroekonominin öncülüğünü yapmıştır.

1970'lere gelindiğinde ekonomik görünüm kararmaya ve Keynesyen ekonomi doktrinine güven zayıflamaya başladı. Dünyanın pek çok yerinde ekonomik durgunluk (düşük ve negatif oranlı bir büyüme hızıyla yüksek bir işsizlik oranı) ile yüksek bir enflasyonun birlikte görüldüğü **stagflasyon** olarak tanımlanan olgu yaşanmıştır.

Pek çok ekonomist istikrar politikalarının bizzat kendisinin yeni istikrarsızlıkların ana kaynaklarından biri olduğunu iddia etmektedir. Adeta, stagflasyondan aktivist devlet politikalarını sorumlu tutan bir karşı devrim başlamıştır. Bu karşı devrimde başta Milton Friedman olmak üzere pek çok ekonomistin katkısı olmuştur. Bu karşı devrim Monetarizm (Parasalcılık) olarak bilinen ve Keynesyencilğin antitezi olan bir doktrin ortaya koymuştur.

Monetaristler ilk olarak, piyasa ekonomilerinin kendi kendilerini düzelttiklerini, yani ekonomilerin kendi haline bırakılırsa tam istihdama dönme eğiliminde olduğunu iddia etmişlerdir. Monetaristlerin ikinci iddiaları ise aktivist makroekonomik politikaların çözümün değil, sorunun bir parçası olduğu biçimindedir. Friedman ve Anna Schwartz'ın birlikte yazdığı "*Birleşik Devletler'in Parasal Bir Tarihi*" adlı eserinde Amerikan ekonomisinin tarihsel analizine dayanarak ekonomik dalgalanmaların önemli ölçüde para arzındaki değişmelerin sonucu olduğunu ileri sürmüştür.

Keynesyen düşünceye karşı Monetaristlerce başlatılan karşı atak 1970'li yılların başlarında, Robert Lucas, Thomas Sargent, Neil Wallace ve Robert Barro gibi ekonomistlerin öncülüğünde Yeni Klasik Ekonomi tarafından sürdürülmüştür. Bu ekonomistler piyasa ekonomilerinin kendi kendilerini düzelttiğini Friedman'dan daha ateşli biçimde savunmuşlar ve kamu politikalarının ekonomiyi sistematik olarak istikrara kavuşturmada etkisiz olduğunu iddia etmişlerdir.

Son dönemlerde yeni düşünce okulları da tartışmaya dahil olmuştur. Reel ekonomik dalgalanmalar teorisinin taraftarları, ekonomik dalgalanmaların açıklanmasında hem Keynesyenler'in, hem Monetaristler'in hatalı olduklarını iddia etmektedirler.

Yeni Keynesyenler olarak adlandırılan bir grup, Keynes'in temel görüşlerini daha sağlam teorik temellere oturtmaya çalışmaktadırlar. Aktivist makroekonomik politikaları yeniden ön plana çıkarmaya çalışan Yeni Keynesyenler özellikle uzun dönemde Monetarizmi ve rasyonel beklentiler yaklaşımını kabul ederler. Ancak asimetrik bilgi, fiyatların ve ücretlerin yapışkanlıkları gibi nedenlerle piyasaların temizlenmediğini ileri sürerler. Bu durumda eksik istihdam oluşacak ve dolayısıyla genişletici kamu politikaları reel hasıla ve istihdam üzerinde etkili olacaktır.

Ekonomik Performansın Ölçülmesi ve Temel Makroekonomik Değişkenler

Bir kısmının günlük hayatımızda da sıkça karşımıza çıktığı makroekonomiye ilişkin birçok değişken vardır.

İşsizlik ve İşsizliğin Ölçülmesi

Ekonomik performansın bir yönü, ekonominin üretken kaynaklarını ne kadar iyi kullandığıdır. İstihdam, üretim faktörlerinin –emek, toprak ve sermaye- fiili olarak üretim sürecinde kullanılmasıdır. Bu istihdamın geniş anlamda tanımıdır. Mevcut kaynakların üretime katılmayan kısmı eksik istihdam veya işsizlik olarak ifade edilir. Fiili hasıla düzeyi potansiyel hasılanın altında ise ekonomide üretim açığı oluşur.

Üretim faktörlerinin tam olarak istihdam edilmesi halinde bir ekonominin üretebileceği mal ve hizmetlerin miktarına *potansiyel hasıla*, *doğal hasıla* ya da *tam istihdam hasılası* denir.

İstihdam ve işsizlik kavramlarının daha iyi anlaşılabilmesi için işgücü kavramının açıklanması gerekmektedir. Ekonomik anlamda işgücü ya da emek, ülke nüfusuna dayanmaktadır. İşgücü, çalışma kabiliyeti ve isteğine sahip nüfustur. İşgücü, ülke nüfusundan çalışma çağı dışındaki nüfus (0- 15 yaş arasında ve 65 yaş üstünde olanlar) ile çalışma çağındaki nüfus içerisinde olup da çalışma istek ve kabiliyetinde olmayanların (ev hanımları, öğrenciler, emekliler, mahpuslar, sakatlar, mülk geliri ile geçinenler, askerler, çalışmak istemeyenler...) düşülmesi ile elde edilir.

İşsizlik oranı, iş bulamayan işgücünün toplam işgücüne oranıdır:

$$\text{İşsizlik Oranı} = \frac{\text{İşsiz Sayısı}}{\text{İşgücü}} \times 100$$

İstihdamla ilgili bir başka önemli tanım da işgücüne katılım oranıdır. İşgücüne katılım oranı; istihdam edilenler ile işsizlerin toplamının çalışma yaşı nüfusu içindeki yüzde payıdır. Bu tanıma göre;

$$\text{İşgücüne Katılım Oranı} = \frac{\text{İşgücü}}{\text{Çalışma Yaşı Nüfusu}} \times 100$$

Çalışma çağındaki her 100 kişi içinde, fiilen işgücünde olan kişi sayısını gösteren işgücüne katılım oranını etkileyen önemli unsurlardan biri ücrettir. Ücret arttıkça kişiler işgücü piyasasında daha çok yer almak isteyecektir. Örneğin bir kadın doğumun ardından, eğer ücretler düşükse, çocuğunu yetiştirmenin çalışma hayatında yer almaktan daha iyi olduğuna kanaat getirebilmekte ve işgücü piyasasından çekilmektedir. Bu işgücüne dahil olmayan nüfusun artması anlamına gelecektir.

Bir başka önemli unsur ise, ekonominin içinde bulunduğu durumdur. Özellikle durgunluk dönemlerinde, işsizliğin artması nedeniyle işgücüne katılım oranı düşüktür. Ekonominin genişleme dönemlerinde ise daha önce iş aramayanlar da iş aradığından katılım oranı yükselecektir.

İşsizlik Türleri: Resmi verilerde sivil işgücünün sivil istihdamdan fazla olması durumunda işsizlik sorunu ile karşılaşılır. İşsizlerin sayısı işgücüne oranlanarak işsizlik oranına ulaşılır. Genelde yüksek işsizlik oranı zayıf bir ekonominin işareti olarak algılanır. Ancak yüksek işsizlik oranı ya da düşük istihdam oranı kavramlarının ne anlama geldiğinin tam olarak öğrenilmesi, işsizliğe ilişkin gerçekçi oranların hangi düzeylerde olduğunu bilmemize olanak sağlar ve ekonominin performansının sağlıklı bir değerlendirmesini yapmamıza yardımcı olur. Öte yandan kaçınılması mümkün olmayan üç temel türdeki işsizlik söz konusudur:

- Friksiyonel işsizlik
- Yapısal işsizlik
- Devresel işsizlik

Tam İstihdam ve Doğal İşsizlik Oranı: Ekonomide reel GSYİH'nin potansiyel GSYİH'ye eşit olduğu, daralma ya da genişleme aşamalarının görülmediği, normal zamanlarda var olan işsizlik doğal işsizlik oranıdır. Ekonomide belirli bir miktar friksiyonel ve yapısal işsizlik kaçınılmaz olduğu için ekonomistler sıfır işsizliği ulaşılamaz bir hedef olarak düşünürler.

İşsizliğin Maliyeti: Temel makroekonomik sorunların ilk sırasını işgal eden işsizliğin ekonomide yarattığı önemli maliyetler vardır. Bunlar:

- *Doğrudan ürün ve gelir kaybı.* Emeğin istihdam edilememesi durumunda elde edilecek üretimden ve bu faktörün kazancından ekonomi mahrum kalacaktır.
- *İnsan sermayesi kaybı.* Bir işte çalışmaya sadece bir gelir kaynağı olarak bakmak yeterli değildir. Bireyler, kişisel varlıklarının anlamlılığını ya da değerli olduklarının bir göstergesi olarak da bir işte çalışma isteğindedirler. Yine kişinin eğitimle elde ettiği becerilerini kullanmaması, işsiz kalması, insan sermayesinin etkin kullanılamamasına yol açmaktadır.
- *Suçlardaki hızlı artış.* Ulusal ekonomilerdeki işsizlik suç eğilimini artırmakta ve hem toplumsal hem de ekonomik açıdan büyük zararlara yol açmaktadır.

Enflasyon

Ekonominin performansını değerlendirmede önemli bir boyut da enflasyondan ve deflasyondan korunmadaki başarı ya da başarısızlıktır. Peki enflasyon ve deflasyon nedir, nasıl ölçülür ve niçin bunlardan korunmak gerekir? En yaygın tanımıyla enflasyon; fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışıdır.

Enflasyon kavramından tüm fiyatların yükseleceği anlamı çıkarılmamalıdır, ancak fiyatların çoğu yükselirken daha az bir kısmı aşağı düşebilir. Enflasyon oranı işte bu fiyat düzeyinde belirli bir dönemde ortaya çıkan yüzde artıştır. Enflasyon kavramının karşısı deflasyon ise, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli azalışlar olarak tanımlanır. Enflasyon

ve deflasyon arasındaki sınır bölgede ise her ülkede arzu edilen fiyat istikrarı yer alır.

Hükümetler enflasyona ve deflasyona karşı politikaların ne zaman gerekeceğini bilmek için fiyat düzeyini izlemek durumundadırlar. İşte fiyat düzeyindeki değişimleri izleyebilmek için ekonomistler fiyat endeksleri kullanırlar.

Sık Kullanılan Fiyat Endeksleri: Bir ülkede her yıl binlerce çeşit mal ve hizmet üretilmektedir. Bu durum, fiyat düzeyindeki değişimleri izlemek üzere oluşturulan farklı fiyat endekslerinin ortaya çıkmasına yol açar. Her bir endeks farklı mal sepetlerini içermekte ve bu nedenle farklı enflasyon oranları ortaya çıkmaktadır. Hesaplanan farklı fiyat endekslerine örnek olarak tüketici fiyatları endeksi (TÜFE), üretici fiyatları endeksi (ÜFE), ithalat ve ihracat fiyat endeksleri, ücretliler geçinme endeksi gibi, her biri fiyatlardaki değişimin ayrı bir yönünü ön plana çıkaran endekslerin varlığından bahsedebiliriz. Uygulamada en sık kullanılan üç fiyat endeksi: TÜFE, ÜFE ve GSYİH Deflatörüdür.

- **GSYİH Deflatörü:** GSYİH deflatörü, bir dönemin nominal GSYİH'sinin reel GSYİH'sine oranıdır ve baz alınan yıl ile ölçümü yapılan yıl arasındaki fiyat değişiminin bir ölçüsüdür.
- **Tüketici Fiyatları Endeksi (TÜFE):** TÜFE, şehirlerde yaşayan tüketicilerin, sabit bir mal ve hizmetler sepetini satın alma maliyetindeki değişimleri ölçer.
- **Üretici Fiyatları Endeksi (ÜFE):** ÜFE de TÜFE gibi belli bir mal sepetinin maliyetini ölçer. Burada ülke ekonomisinde üretimi yapılan ve yurtiçi satışa konu olan ürünlerin genel fiyat düzeylerindeki değişim ölçülmektedir.

Enflasyonun Maliyetleri: Enflasyon da işsizlikte olduğu gibi doğrudan bir üretim kaybı söz konusu değildir. Ancak ekonomik sorunlar arasında bazen işsizlik bazen de enflasyon ilk sıralarda yer alır. Yani insanlar işsizlik gibi enflasyondan da korkmaktadırlar. Çünkü ellerindeki paraları enflasyona paralel olarak değer kaybetmekte, ücret ya da gelirleri enflasyona göre ayarlanmadığında satın alma güçlerini kayb ettiklerinin farkındadırlar. Enflasyon sorununu ve maliyetlerini anlayabilmek için tahmin edilmeyen ya da beklenmeyen ve tahmin edilen (beklenen) enflasyon bağlamında açıklamaların sürdürülmesi daha yararlı olacaktır.

Beklenmeyen (Öngörülmeyen) Enflasyon ve Gelirin Yeniden Dağılımı: Ekonomistler beklenmeyen enflasyonun aslında gelirin yeniden dağılım problemi olduğu üzerine tartışırlar. Çünkü beklenmeyen enflasyon reel geliri bazı insanlardan ötekilere aktarmaktadır.

- **Sabit Gelirliler ve Tasarrufla Bulunanlar:** Enflasyondan en çok zarar görenler sabit geliri olan insanlardır. Çünkü onların gelirleri esnek değildir. Klasik örnek emekli maaşıyla geçinenler ya da biriktirmiş olduğu tasarrufla geçinmek

zorunda olanlardır. Enflasyon belirli zamanlar için sabit getiri sağlayan nominal değerli varlıkların reel değerini düşürmektedir.

- **İşçiler ve İşverenler:** Genel olarak enflasyonun gelir transferini işverenler lehine çevireceği düşüncesi daha yaygındır. Beklenmeyen enflasyondan zarar görenler parasal gelirleri fiyatlar kadar yükselmeyenlerdir.

Beklenen (Öngörülen) Enflasyonun Maliyetleri: Enflasyon tahmin edilebildiğinde yeniden dağılım etkisinde azalma görülecektir. Çünkü bireyler ve firmalar enflasyondan kendilerini korumak için çeşitli davranışlarda bulunacaklardır. Enflasyonun sonuçları gelir dağılımı üzerindeki etkilerini çok aşar. Enflasyon beklenen olsa dahi, bireylerin ve firmaların kendilerini enflasyonun etkilerinden korumak için girişimlerde bulunmaları kaynak israfıdır. Çünkü ekonomik birim emek zamanını ve enerjisini harcamaktadır.

Toplam Hasıla ve Ekonomik Performans Açısından Önemi

Her ekonomik sistemin temel amacı insan ihtiyaçlarını karşılamak için mal ve hizmet üretiminde bulunmaktır. Bu nedenle birçok ekonomist ülke performansını değerlemede en önemli gösterge olarak GSYİH değişkenini ele alır.

Nominal ve Reel GSYİH: Ekonomik performansın en iyi ölçütü olan GSYİH, belli bir ekonomide üretilen bütün nihai mal ve hizmetlerin parasal değeridir. GSYİH'nin hesaplanmasında ekonomideki üretici birimlerin üretimde ara malı olarak kullandığı mal ve hizmetler değil, nihai tüketicilerin tüketim, yatırım ve ihracat amaçlı kullandıklarına hazır mal ve hizmetler dikkate alınır. Tanımdan anlaşılacağı gibi, GSYİH fiziksel çıktı birimden ziyade parasal birimle ölçülmektedir. Bu durum anlamlı istatistiki bilgi oluşturmayı olanaklı kılmaktadır. Bu yolla elma ve armutların toplanması mümkün olmaktadır. Süreç oldukça basittir. Her bir mal ve hizmet üretimi satış fiyatı üzerinden değerlendirilir, bu değerler toplanarak GSYİH rakamına ulaşılır. Cari fiyatlar kullanılarak nihai mal ve hizmetlerin parasal değerlerinin ölçülmesi nominal GSYİH olarak isimlendirilir. Buna kısaca cari fiyatlarla GSYİH de denilmektedir. Reel GSYİH'nin ölçülmesinde ise baz dönemi fiyatları (temel alınan bir yılın fiyatları) kullanılarak, nihai mal ve hizmet çıktısının değeri hesaplanmaktadır. Reel GSYİH'nin bu özelliği nedeniyle alternatif ismi sabit fiyatlarla GSYİH'dir.

Reel GSYİH'de Artış: Büyüme Oranı: Reel GSYİH'deki dönemler (3 aylık, yıllık) itibarı ile değişme, büyüme oranı olarak tanımların ve genelde yüzde değişimler ile açıklanır. Bir değişkenin herhangi iki dönem arasındaki değişme oranı, bu değişkenin iki dönemdeki değerleri arasındaki farkın, başlangıç dönemindeki değerine bölünmesi ile hesaplanır.

Yıllar itibarıyla reel GSYİH genelde artış eğilimi gösterir ve bu eğitimi **reel GSYİH trendi** olarak adlandırılır. Reel GSYİH'nin trend çevresinde gösterdiği dalgalanmalar

izlenerek ekonominin performansı üzerine yorum yapılabilir. Örneğin reel GSYİH'nin hızlı büyümesi durumunda ekonomide kârlar artacak, üretim faktörleri sahipleri daha fazla gelir elde edecekler ve tüketim harcamaları artacaktır. Bu pozitif yönlü gelişmeler ile eğitim ve sağlık hizmetlerinin kaliteleri de artacak, ulaşım için daha geniş yollar yapılacak, daha rahat olacağımız mekânlar inşa edilebilecektir.

Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve Ölçülmesi: Temel makroekonomik değişkenlerin ilk sırasını, ekonomik performansın en iyi ölçütü olan GSYİH alır.

- **Nihai Mallar, Aramalı ve Katma Değer:** GSYİH, bir dönemde bir ülke sınırları içerisinde üretilen bütün nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla hesaplanmış değeridir. Sözelimi “Domates nihai mal mıdır, yoksa ara malı mıdır?” sorusu hatalıdır. Çünkü kullanım yeri konusunda bilgi eksikliği vardır. Eğer domates salça üretiminde kullanılacaksa, bir girdi ve ara malıdır. Eğer sofralık olarak, doğrudan tüketiciye sunulacaksa, nihai malıdır. O halde malın adından çok kullanım yeri nihai mal veya ara malı olup olmadığını belirlemektedir.
- **Cari Dönem Üretimi:** GSYİH yalnızca hesaplandığı dönemde üretilmiş mal ve hizmetleri içerir. Daha önceki dönemlerde üretilmiş malların yer aldığı değişimler GSYİH'yi artırmaz. Örneğin yeni bir evin yapılması GSYİH'yi artırırken, mevcut bir evin satışı GSYİH'yi etkilemez.
- **Piyasa Fiyatları:** GSYİH, malların değerini piyasadaki alıcı fiyatlarıyla ölçer. Alıcının ödediği piyasa fiyatı ile satıcının eline geçen fiyat farklıdır. Piyasa fiyatından, dolaylı vergileri çıkarırsak, malın üretiminde kullanılan faktörlerin elde ettikleri geliri bulmuş oluruz.

GSYİH'nin Ölçülmesi: GSYİH para birimiyle ölçülmekte, ölçümü için üç yöntem kullanılmaktadır:

1. Harcamalar yöntemi
2. Gelirler yöntemi
3. Üretim yöntemi

Bir ekonomide harcama ve gelir etkileşimlerinin üç piyasada gerçekleştiğini görürüz:

1. Mal ve hizmet piyasaları
2. Faktör piyasaları
3. Finansal piyasaları

Dairesel akım modeline göre, ekonomide mal ve hizmetler için harcama yapan sadece hanehalkları değildir. Devlet, firmalar ve yabancılar da harcama yaparlar. Bu gruplar tarafından yapılan harcamaları kısaca özetlersek;

- Tüketim harcamaları (C)
- Gayrisafi sabit sermaye oluşumu (Yatırım harcamaları) (I)

- Devletin nihai tüketim harcamaları (G)
- Net ihracat ((X-M) ya da NX)
- İşgücü ödemeleri (W)
- Kira gelirleri ya da rant (R)
- Net faiz
- Kârlar
- Dolaylı vergiler
- Amortismanlar

Gelir yaklaşımıyla GSYİH'yi hesaplamada elde edilen büyüklüğün harcama yaklaşımıyla ulaşılan sonuca eşit olması gerekir. Eğer eşit değilse, istatistiki hata kalemiyle eşitlenir. Bu eşitlik gereklidir. Çünkü çıktılar için harcanan her birim para, bir başkası tarafından gelir olarak ya da gelir sayılmayan ödeme olarak elde edilmektedir. Sonuç olarak gelir yaklaşımı çerçevesinde GSYİH'yi şu şekilde yazabiliriz:

$GSYİH = \text{Ücret} + \text{Rant} + \text{Faiz} + \text{Kâr} + \text{Dolaylı Vergiler} + \text{Amortismanlar}$

Reel GSYİH Neleri Ölçmez?: Reel GSYİH'nin ölçemediği bazı şeyleri kısaca açıklarsak;

- Piyasalara yansımayan üretim
- Nüfustaki değişimler
- Boş zaman
- Dışsalıklar

Mali Piyasaların Ana Göstergesi: Faiz Oranı

Faiz oranının yükselmesi borçlanma maliyetini artırır. Bu hem konut ve tüketici kredisiyle ev ya da araba almak isteyenleri hem de taksitle dayanıklı tüketim malları almak isteyenleri güç durumda bırakır. İşadamları yatırım kararlarını alırken daha ürkek davranırlar. Çünkü yüksek faiz oranları kredi maliyetlerini arttırmaktadır.

Faiz oranı, herhangi bir nedenle ertelenen bir liralık nakdi ödemenin bedeli olup, gelecekte yapılacak ödeme ile şimdiki ödeme arasındaki oransal farktır. Örneğin, bugün bankaya yatırdığımız 1000 için size tam bir yıl sonra 1200 ödeniyorsa, burada yıllık faiz oranı % 20'dir.

Faiz Oranıyla İlgili Ayrımlar:

Kısa ve Uzun Vadeli Faiz Oranı: Faiz oranıyla ilgili olarak yapabileceğimiz bir ayrım vadeye göredir. Ödemede ortaya çıkan gecikmenin ne kadar zaman süreceğine göre farklı faiz oranlarından bahsedilebilir. Örneğin bir bilgisayar satıcısı 3 ay vadeli satış için % 5 faiz -vade farkı- talep edebilir ya da herhangi bir kamu kuruluşuna olan borcumuzu geciktirmemiz halinde her ay için % 3 faiz -gecikme zammı- ödemek zorunda kalabiliriz. Devlet, 1994 yılında 2 ay süresince vadeli hazine bonolarını üç aylık getirisi % 50'nin üzerinde olan bir faizle satışa çıkarmıştı.

Basit ve Bileşik Faiz: Faiz oranlarıyla ilgili yapılması gereken bir ayrım da basit ve bileşik faiz ayrımıdır. Eğer belli bir anapara üzerinden faiz hesaplanıyor, vade sonunda tekrar aynı anapara üzerinden faiz işletiliyorsa, burada basit faiz söz konusudur. Yok eğer ilk dönem

sonunda tahakkuk ettirilen faiz, dönem sonunda anaparaya ekleniyor ve gelecek dönem için faiz bu tutar üzerinden yürütülüyorsa, burada bileşik faiz uygulanmaktadır.

Nominal ve Reel Faiz Oranı: Şu ana kadar bahsettiğimiz faiz oranları nominal faiz oranlarıdır. Yani, fiyat düzeyindeki değişimler için herhangi bir ayarlamayı içermemektedir. Bunun için, nominal faiz oranını bir fiyat endeksi ile deflate ederek, reel faiz oranına ulaşırız

Makroekonomik Analizde Faiz Oranı: Makroekonomi, bilindiği gibi toplulaştırılmış değişkenler üzerine oturtulmaktadır. Bu durumda faiz oranında da bir toplulaştırma yapma zorunluluğu olduğu açıktır. Normal koşullar altında kısa vadeli faiz oranları uzun vadeli oranların altında olacaktır. Esasen faiz oranlarının vade yapısını çeşitli ekonomik değişkenlere ilişkin beklentiler belirler. Ekonomide en çok işlemin yapıldığı faiz esas alınarak (örneğin hazine bonusu veya devlet tahvili) değerlendirmeler yapmak anlamlı olur.

Döviz Kurunun Ölçülmesi

Döviz kuru bir ülkenin para biriminin, diğer bir ülke para birimi cinsinden değeridir.

Döviz kuru kısaca (ER) olarak ifade edilebilir. Döviz kurunun farklı tanımları ve bu tanımlara uygun ölçümleri vardır.

Alternatif Döviz Kuru Tanımları: Döviz kuru (ER) basitçe, yabancı bir para birimi için ödenen milli para miktarını ifade etmektedir: $ER = \text{Ulusal Para} / \text{Yabancı Para}$.

Reel Döviz Kuru: İki taraflı reel döviz kuru şöyle tanımlanabilir:

$$RER = (\text{Ulusal Para}/P^d)/(\text{Yabancı Para}/P^f) = ER \times (P^f/P^d)$$

Bu eşitlikte ER iki taraflı nominal döviz kuru olup, P^d yurtiçi fiyat düzeyini, P^f ise diğer ülkenin fiyat düzeyini göstermektedir.

Düz ve Çapraz Döviz Kuru: Döviz kuruna ilişkin bir ölçüm de çapraz ve düz kur ayrımı ile ortaya çıkmaktadır. Bizim şu ana kadar açıkladığımız döviz kuru, düz döviz kurudur. Düz kurda bir ülkenin para birimi ile diğerleri arasındaki bir mübadele oranı söz konusudur. Çapraz kur ise iki ülkenin para birimleri arasındaki değişim oranına bunların "ile ikili kurlarından ulaşılmaktadır.

Bazı Terimler: Döviz kurundan bahsedilirken sık sık kullanılan bazı terimler de karışıklığa yol açmaktadırlar.

Devalüasyon, sabit kur sisteminde resmi makamlarca, ülke parasının değerinin diğer ülke paraları karşısında düşürülmesidir. Paranın değer kaybetmesi ise serbest kur sisteminde, ülke para biriminin diğer ülke paraları karşısında değer kaybetmesidir. **Revalüasyon,** sabit kur sisteminde, resmi makamlarca, ülke parasının değerinin yükseltilmesidir. Paranın değer kazanması ise serbest kur sisteminde bir ülke parasının değerinin diğer ülkelerin paraları karşısında artmasıdır.